

OLAVI TAMMEMÄE FILMIDE TUTVUSTUS

ETIOOPIA 2013

Rohkem kui 1,1 miljoni ruutkilomeetrise pindalaga Etioopia on turisti jaoks põnev eelkõige kultuurikontrastide poolest. Seal võib näha mitme tuhande aasta vanuseid kultuurimälestisi, aga kohata ka inimesi, kes elavad okstest onnides ja riietuvad loomanahkadesse. Külaturul võivad kõrvuti kõndida täielikult kinnikaetud mosleminaine ja animistlikke uskumusi järgiv naine, kelle ainsaks kehakatteks on kitsenahast seelik. Paljud Eesti turistid neist vähestest, kes üldse on Etioopias käinud, ütlevad, et kõik Etioopias nähtu on lihtsalt uskumatu.

Pealinn **Addis Abeba** asub keskmiselt 2355 m kõrgusel merepinnast olles oma asukoha kõrguse poolest maailmas neljandal kohal La Pazi, Quito ja Bogota järel. Ligi 3,5 miljoni elanikuga linn on asutatud aastal 1887 imperaator Menelik II poolt. Kuna Etioopia pole olnud koloniaalvaldus (v.a lühiajaline Itaalia okupatsioon), ei kohta seal ka Aafrika linnades võrdlemisi levinud koloniaalarhitektuuri ja muid eurooplaste poolt kavandatud hooneid, parke ning rajatisi. Praegu kerkivad peatänavate äärde uued hooned. Arhitektuuriliselt on need kõik üsna ühe (ja suhteliselt koleda) vitsaga löödud: Betoon pluss tume klaas.

Gondar, Etioopia pealinn aastatel 1632–1755, kuulub UNESCO maailmapärandi nimistusse.

Simieni mäestik ja sealne rahvuspark. Ikka veel on võimalik näha, kuidas tulikuum laavamass on tunginud maapinnale ja just needsamad protsessid on lõhestanud mägedesse sügavaid kanjoneid ja kergitanud mägede teravad tipud kuni 4400 meetri kõrgusele. UNESCO maailma kultuuripärandi nimistusse kantud looduspargis esineb endeemilisi taime- ja loomaliike. Siemeni mäed on ka Etioopia kõrgeimad mäed.

Axum oli hiilgeaegadel selle kandi võimsaim linn koos sinna juurde kuuluvate märgiliste ehitistega. Sudaani piiri lähedal asuv iidse tsivilisatsiooni keskus oli tuhandeid aastaid tagasi Seeba kuningriigi pealinnaks, paiknedes oluliste kaubateede ristumiskohas. Võimas keskus püsis siin aastast 400 eKr kuni 10. sajandini AD. Just Axumi hakatakse keskaegsetes ürikutes nimetama Etioopiaks.

Muistne linn asub Adwa mägede jalamil 2130 meetri kõrgusel merepinnast. Axumi ajaloolised mälestised on kantud UNESCO nimistusse: obeliskide pargi kümned võimsad kunagiste valitsejate püstitatud obeliskid on kuni 33 meetrit kõrged ja võivad kaaluda kuni 500 tonni, vanad kirjamärgid ja sümbolid, vanad hauakambrid ja Etioopia õigeusu kiriku kloostrid. Veel tänapäevalgi on ligi 75% linna elanikest kristlased. Külalistele näidatakse ka legendaarset Seeba kuninganna paleed, Siioni Maria kirik on tähtsamaid pühakodasid Etioopias. Pikka aega oli kirik paigaks, kus krooniti kuningaid. Pärimuse järgi asub siin Vanast Testamendist tuntud seaduselaegas koos käsulaudadega, mida on ainsa surelikuna näinud väidetavalt vaid kabelit valvav munk.

Yeha on linn, mida peetakse Etioopia varaseima tsivilisatsiooni (umbes 3000 aastat tagasi) hälliks. Kuutempel, mille varemed on väga hästi säilinud, on rajatud tõenäoliselt juba 2500 aastat tagasi. Vapustavate vaadetega ümbruses kerkivad võimsad varemed kuni 13 meetri kõrguseni. 6. sajandil sai see ka tähtsaks kristlikuks keskuseks.

NELJANDAD EESTI GEOLOOGIDE SUVEPÄEVAD

15.–17. augustil 2014

TTÜ Geoloogia Instituudi Särghaua välibaasis Pärnumaal Vändra vallas Kurgja külas

Danakili alangu piirkonda peetakse maakera kõige ebasõbralikumaks kohaks: hulgaliselt aktiivseid vulkaane, kuumus, kohutavad „teed”, metsikud suguharud. Kui läheneda asjale positiivsest küljest, siis on see üks maailma imepäraseim ja suurejoonelisim vaatepilt, millist ei näe kuskil mujal.

Erta Ale vulkaan (kõrgus 613 m) on üks hämmastavamaid vaatepilte. Laavajärv kobrutab alates 1976. aastast ning see väike kraater on ainukene pidevalt pulbitsev laavajärv maailmas. Öösel ja päikesetõusul on vaatepilt vaimustav.

Soolakaevandus ja **Asale soolajärv**. Soolajärve (102 m allpool merepinda) veed on kuulsad sooja ja värvilise soolvee tõttu: valge, roosa, punane, kollane, roheline, hall ja must, millest kerkivad kummalised sambad. Siin esinevad ka kuumaveeallikad ja väikesed geisrid.

Dallol'i geotermaalala on ametlikult maakera kuumim (aastaringne temperatuur 34,4 kraadi) ja madalaim paik (116 m allpool merepinda).

Lalibela suurimaks vaatamisväärsuseks on monoliitsetest kaljumassiividest välja raiutud tegevkirikud. Kui Petras (Jordania) on kaljudest välja raiutud vaid fassaadid, siis siin on kivisse raiutud terved täismöödus kirikud. Ja see ei ole mingi pehme liivakivi vaid gaasiderikkast laavast tekkinud šlakibasalt.

Lalibelat nimetavad paljud etiooplased teiseks Jeruusalemmaks. Kohalikud usuvad, et siin kusagil asub ka esimese inimese, Aadama haud.

Bet Giyorgise (lihtsamalt Jüri) kirik on sisuliselt Etioopia kaubamärk. Kirik on ülevalt alla vaadatav, sest tal pole (veel) varikatust peal. Kiriku ülaosa kujutab risti, mis on kaval drenaažisüsteem vihmavee juhtimiseks. Nagu ka mitme teise kiriku juures, on seal näha munkade poolt kasutatavaid koopaid. Elu on siin täpselt selline nagu 1000 aastat tagasi.

Omo org Lõuna-Etioopias on üsna erinev sellest, mida näeb Addis Abebast põhja pool. Kõrgused, loodus, kliima, inimesed – sisuliselt kõik. Siin elavad Lõuna-Omo hõimurahvad, kelle elu kulgeb senini suuresti samal viisil, kui tuhandeid aastaid tagasi.

Ziway järv Riftiorus on populaarne jõehobude ja lindude jälgimise koht.

Harar on üks UNESCO maailma kultuuripärandi nimistusse kuuluv linn, mille omapäraks on araabia stiilis vanalinn. Harar on selgelt teistsuguse atmosfääriga, kui võrrelda seda muu Etioopiaga. Sellel on ka vähemalt üks selge põhjus – on see ju Etioopia moslemite vaimne keskus. Osade moslemite poolt peetakse seda linna isegi tähtsuselt neljandaks pühaks linnaks Meka, Mediina ja Jeruusalemma järel.

SULAWESI 2012

Sulawesi on Indoneesiale kuuluv saar Vaikses ookeanis pindalaga 174 600 km² (maailmas suuruselt 11-nes). Saarel elab umbes 16 miljonit elanikku (rahvaarvult maailmas umbes 12-nes). Sulawesil on 8 vähemalt 100 000 elanikuga linna, sealhulgas kõigi provintside pealinnad peale Lääne-Sulawesi, kus ei ole nii suuri linna. Saare suurim linn on Lõuna-Sulawesi pealinn Makassar.

Sulawesi on mägin. Iga provintsi kõrgeim tipp küündib rohkem kui kilomeetri kõrgusele merepinnast. Saare kõrgeim tipp on Lõuna-Sulawesis asuv 3445 m kõrgune Rantemario. Lääne-Sulawesi kõrgeim tipp on 3074 m kõrgune Gandadiwata. Kesk-Sulawesi kõrgeim tipp on 2835 m kõrgune Katopasa. Kagu-Sulawesi kõrgeim tipp on 2790 m kõrgune.

Inimasustus Lõuna-Sulawesil on radiosüsiniku meetodiga saadud mõõtmiste tulemusel 30 tuhat aastat vana. Varasemaid andmeid inimtegevuse kohta saarel ei ole

NELJANDAD EESTI GEOLOOGIDE SUVEPÄEVAD

15.–17. augustil 2014

TTÜ Geoloogia Instituudi Särghaua välibaasis Pärnumaal Vändra vallas Kurgja külas

leitud, kuigi saar oli kindlasti osa maasillast, mida kasutades jõudsid esimesed inimesed 40 tuhat aastat tagasi Uus-Gineale ja edasi Austraaliasse. Pole ka tõendeid selle kohta, et *Homo erectus* oleks saarele jõudnud. 1947. aastal avastati saarelt kivist tööriistu, mis esmalt oletati pleistotseenist pärinevateks, aga tänapäeval peetakse neid märksa nooremateks.

Esimeste eurooplastena jõudsid Sulawesile portugallased 1525. aastal. Nad tulid Malaka poolsaarelt Sulawesile kulda otsima, mida seal kuulujuttude põhjal pidi leiduma, aga tegelikult ei ole. Hollandlased saabusid 1605. aastal ja kiiresti pärast neid tulid inglased, kes rajasid Makassari faktooria.

Lõuna-Sulawesi pealinna **Makassari** sadama kaitseks ehitati 1545. aastal Fort Rotterdam. Fordis asub Museum Negeri La Galio, kus eksponeeritakse kollektsiooni rõivastest ja majapidamiskraamist. Vaatamisväärsusteks on veel kalaturg, hiina tempel ja Clara Bundti orhideede aed. Orhideede aias saab näha eksootilisi hübriide, millest mõned on kuni 5 meetri kõrgused ja imetleda teokarpide kollektsiooni.

Kohas, mida kutsutakse Ji Somba Opu, on poekesi, kust võib osta hõbedast filigraanehteid, toraja käsitöid, hiina keraamikat ja siidrõivaid. Samas asub ka suur kaubanduskeskus.

Rantepao linn on toraja etnilise rahvusgrupi kultuurikeskus. Isolatsiooni ja kirjaoskamatuset tõttu on neil väljakujunenud erinevaid uskumusi. Nad uskusid mitmeid jumalaid ning igal perekonnal ja hõimul oli lisaks veel oma jumal. Kristlus on mitmeid uskumusi kõigutanud, kuid tänini on iidsete rituaalide nende elu igapäevaseks osaks.

Pühvlid on torajade staatuse sümboliks ning nende tseremooniade oluliseks osaks. Mitmetes rituaalides kasutatakse ka sigu ja kanu, näiteks uue elupaiga sisseõnnistamisel, kuid pühvlid on kõige olulisemate, matusetseremooniade osalised.

Torajadele on hästi oluline nende maja (*tongkonan*) suurus, mis osundab seisusele ja vaid väärikatel on õigus ehitada uhkeid hooneid. Samuti sümboliseerib see klanni ühtsust. *Tongkonan* on perekonna kokkusaamiskohaks ning seda pole õigus osta ega müüa.

Tana Toraja piirkond on üks vähestest kohtadest Indoneesias, kus tänini ehitatakse traditsioonilisi maju. *Tongkonan*'i ehitamisele eelneb kanade, sigade või pühvlite tseremoniaalne tapmine. Kui maja on valmis, siis toimuvad suured pidustused, kus veelkord viiakse läbi ohverdamisi. Need, kes elavad tänapäevastes majades, säilitavad oma *tongkonan*'i tseremooniade tarbeks. *Tongkonan*'i kõige silmapaistvamaks osaks on katus. Osad usuvad, et see sümboliseerib pühvli sarvi, osad aga, et hoopis paati.

Torajade traditsioonilist, tai poksi meenutavat spordiala kutsutakse *sisemba*. Võistlused toimuvad riisikoristuse perioodil juunist augusti alguseni. Kõikidest torajade tseremooniatest olulisim on *tomate* – matusetseremoonia. Matusetalitusi on tegelikult kaks. Üks vahetult peale surma ja teine siis, kui kõik vajaminevad ettevalmistused on tehtud. Tavapäraselt toimuvad need kuival aastaajal juulist septembrini.

Torajad usuvad hauatagusesse ellu ja seetõttu on hauad varustatud selleks otstarbeks kõige vajalikuga. Kadunakesi hoitakse koobastes. Need koopad on kaevatud asjatundjate poolt, kellele makstakse teenuse eest pühvlites. Vaesed ei saa endale sellist luksust lubada. Suuremad koopad mahutavad terve perekonna koolnud. Kirstud asuvad koobastes, kuid koopa ette on ehitatud rõdud, kuhu on paigutatud elusuurusel kadunekete puidust kujud (*tau tau*). Traditsiooniliselt osutasid kujud

NELJANDAD EESTI GEOLOOGIDE SUVEPÄEVAD

15.–17. augustil 2014

TTÜ Geoloogia Instituudi Särghaua välibaasis Pärnumaal Vändra vallas Kurgja külas

vaid soole, kuid uuema moe järgi püütakse neid teha koolnuga sarnaseks. Kujude valmistamiseks kasutatav puit osundab nende staatusele. Kõige hinnalisemaks peetakse erilehise leivapuu (*jackfruit*) puitu. Peale viljalõikusteremooniaid mähitakse kadunukeste maised jäänused uutesse palakatesse ning *tau tau*'del vahetatakse tualette. Vahel eelistavad torajad hoida kujusid kodus, et kaitsta neid varastamise eest.

Suaya kaljuseintes on kuningas Sangalla ja tema perekonna matmispaik. Puidust kujud on riietatud torajadele traditsioonilisel viisil ja paigutatud kivisse lõigatud niššidesse. Kaljude jalamil on väikesed vanad ehitised, kus hoitakse puusärke inimluudega. Need pärinevad veel ajast, kui torajad paigutasid oma kaunilt dekoreeritud puusärgid looduslikesse koobastesse.

Siguntu, linn Lõuna-Sulawesi saarel. **Pallava** pühakiri. **Tentena**, kaunis väikelinn Kesk-Sulawesil, asetseb 680 m kõrgusel merepinnast. Linna kauneim vaatamisväärsus on Poso järv, mis oma suuruselt on kolmas Sulawesil. Mägedes linna ümber kasvab rohkelt nelke.

Ürgse loodusega vulkaanilistest saartest koosnevat **Togiani saarestikku** ümbritseb vee-elustiku mitmekesisust kaitsev riff. Togiani saarestik on ainus koht Indoneesias, kus võib ühes kohas näha atolle ning kahte tüüpi riffe. Kaks atollit ja nende sügavad laguunid asuvad Batu Daka saarel. Nii korallid, kui mereelustik on uskumatult mitmekesine. Näha võib sadu delfiine, ka vaalu ning seal asub ka üks *dugong*'ide ehk merilehmade koloonia. Kohutav loom – ettevaatamatud musitab surnuks. Kaubanduslikku väärtust omavad merikurgid ja looduslikud pärlid. Saarestikus esineb ka mangroove. Neid saari asustavad seitsmesse etnilisse gruppi kuuluvad inimesed. Tutvume Bolilanga saarega.

Gorontalo provints, poolsaar ja linn asuvad Sulawesi põhjaosas. Seda piirkonda on kontrollinud erinevatel perioodidel portugallased, hispaanlased ja hollandlased.

Manado linna lähedal (Sulawesi põhjaosa) olev Bunaken Manado Tua Marine rahvuspark asutati 1991. aastal. Park paikneb viiel saarel, mis moodustavad pargi territooriumist (89 065 ha) 3%, ülejäänud alal laiub soe (27–29 °C) ja hästi läbipaistev vesi (kuni 35–40 m) sügavusega kuni 1566 m. See on üks maailma liikiderohkeim koht, kus elab 70 liiki koralle, 7–8 liiki hiidkarpe ja rikkalikult kalaliike. Viimaste arvu ei oska nimetadagi, kuid arvatakse, et neid on rohkem kui Filipiinidel, kus on loendatud 2 500 liiki.

Pargi territooriumil elab 20 000 elanikku. Peavarju pakuvad paljud ja hind inimese kohta algab 80 000 ruupiast päevas koos kolme toidukorraga.

Manado linna keskusest 16 km kaugusel on loomaaed, kus elab 4 000 erinevat elanikku kogu Indoneesias, muuhulgas ka komodo draakon.

Tangoko rahvuspark asub Dua Saudara mäe jalamil, kus on veerevad künkad ja haruldaste taimede ja puudega orud. Piirkonnas elab maailma kõige väiksem primaat *Tarsius tarsier*, mustad sabatud ahvid, maleo linnud, metsikud sead ja kuskus.

Jakarta on Indoneesia pealinn, mis asub Jaava saare põhjaosas. Taman Mini Indonesia Indah vabaõhumuuseum (pindala 100 ha) Jakarta lähedal pakub hea ülevaate Indoneesia ehitistest, majapidamistarvetest ja rõivastest. Pargis on muuseumid, teatrid, restoranid, orhideede aed, linnupark jms.